

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2025.37.21>
УДК 314/316+378(477)

Тетяна ТАЛЬКО

кандидат філос. н., доцент кафедри філософії,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет
імені Олеса Гончара

ORCID: 0000-0001-5173-9540

Email: talkotm@ukr.net

Ірина ГРАБОВСЬКА

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
відділу філософії і геополітики НДІУ КНУТШ,
Україна, м. Київ,
провідний науковий співробітник
Музею книги і друкарства України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-7416-9541

Email: grabovskai@ukr.net

Юлія СЄРОВА

кандидат філос. н., доцент кафедри філософії гуманітарних наук,
філософський факультет
КНУТШ,
Україна, м. Київ

ORCID: 0000-0002-9211-8668

Email: sierova_yu@knu.ua

ФОРМУВАННЯ ЕТОСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ВПЛИВОМ КРИТИКИ АНТИУКРАЇНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РПЦ

Анотація. Стаття є результатом узагальнення багаторічного досвіду рецензування робіт учасників конкурсів МАН з релігієзнавчої проблематики, а також спостережень, отриманих у процесі спілкування зі студентами вишів у межах релігієзнавчих курсів. Осмислення проблеми формування етичного підґрунтя світогляду української молоді як чинника процесу національної ідентифікації в умовах війни з рашизмом та інформаційної війни, яка ведеться лідерами рпц, є актуальною проблемою у сфері вітчизняної гуманітаристики, зокрема, і в аспекті забезпечення національної безпеки України.

Формування патріотичного підґрунтя етосу української молоді набуває успішності, якщо школярі і студенти активно заангажовані у процес наукового пошуку відповідей на виклики, які нині постають перед українською спільнотою.

Критичне відношення до релігійних уявлень, вчень і практик, які пропонують лідери рпц в умовах повномасштабної війни, сприяє процесу національної ідентифікації молоді. Зокрема, критика релігійних фундаменталістських наративів рпц з позиції етичних ціннісних настанов української духовності свідчить про формування чітких уявлень молодих дослідників про відповідальність, справедливість, відвагу, героїзм, самопожертву, милосердя, ввічливість, правдивість, вірність, самовладання тощо.

У статті доводиться думка, що на формування етосу української молоді сьогодні суттєво впливає не лише усталений етос вітчизняної культури, але й етос війни як сукупність цінностей, що визначають моральні пріоритети під час ведення війни, підтримують її моральність і легітимність. Етос війни, базуючись на традиційних ціннісних засадах української культури, одночасно переформатовує її сенсожиттєві наративи, виділяючи ті, що забезпечують свободу і незалежність українській державі. Важливу роль в умовах війни відіграють сакральні цінності, які безпосередньо впливають на формування української ідентичності і патріотичної налаштованості нашої молоді, що, зрештою, вирішальним чином впливатиме на національну безпеку держави і спільноти у найближчому майбутньому. Нині вони є суттєво загроженіми з боку ворожої релігійної пропаганди, яка активно поширює антилюдські наративи російської православної церкви.

Етос молодого науковця, сформований у результаті критичного аналізу діяльності рпц, свідчить про здатність молодого покоління не лише критично сприймати і спростовувати облудні наративи «русс-

кого міра», але й переформатовувати духовні цінності нашого народу у відповідності до викликів сьогодення. Це є переконливим свідченням здатності українців виживати у лихоліттях історії.

Ключові слова: сакральні цінності, справедливість, мужність, героїзм, війна, національна безпека, рашизм, патріотизм, захист національних інтересів.

Tetiana TALKO

Ph.D., Associate Professor of the Department of Philosophy,
Faculty of Social Sciences and International Relations,
Oles Honchar Dnipro National University

Iryna GRABOVSKA

PhD, Senior Researcher
Department of Philosophy and Geopolitics,
Research Institute of Ukrainian Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukraine, Kyiv,
Visionary Researcher at the Museum of Books and Printing of Ukraine, Kyiv

Yuliia SIEROVA

PhD, Associate Professor
Department of Philosophy of Humanities,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, Kyiv

FORMATION OF THE ETHOS OF UKRAINIAN YOUTH UNDER THE INFLUENCE OF CRITICISM OF THE ANTI-UKRAINIAN ACTIVITIES OF THE ROC

Abstract. *The article is the result of generalizing many years of experience in reviewing the works of participants in the Small Academy of Sciences contests on religious studies, as well as observations obtained in the process of communicating with university students within religious studies courses. Understanding the problem of forming the ethical basis of the worldview of Ukrainian youth in the context of the war against racism and the information war waged by the ROC leaders is a relevant problem in the field of domestic humanities.*

The formation of a patriotic foundation for the ethos of Ukrainian youth is successful if schoolchildren and students are actively engaged in the scientific search for answers to the challenges that currently face the Ukrainian community.

A critical attitude towards religious ideas, teachings and practices offered by the ROC leaders in the context of a full-scale war contributes to the process of national identification of young people. In particular, criticism of the religious fundamentalist narratives of the ROC from the perspective of the ethical value guidelines of Ukrainian spirituality indicates the formation of clear ideas among young scientists about responsibility, justice, courage, heroism, self-sacrifice, mercy, politeness, truthfulness, loyalty, self-control, etc.

The article argues that the formation of the ethos of Ukrainian youth today is significantly influenced not only by the established ethos of national culture, but also by the ethos of war as a set of values that determine moral priorities during warfare and support its morality and legitimacy. The ethos of war, based on the traditional values of Ukrainian culture, simultaneously reformats its meaningful narratives, highlighting those that ensure freedom and independence for the Ukrainian state. Sacred values play an important role in wartime, directly influencing the formation of Ukrainian identity and the patriotic attitude of our youth. They are currently under significant threat from hostile religious propaganda, which actively spreads the anti-human narratives of the Russian Orthodox Church.

The ethos of the young scientist, formed as a result of a critical analysis of the activities of the Russian Communist Party, testifies to the ability of the younger generation not only to critically perceive and refute the deceptive narratives of the "Russian world", but also to reformat the spiritual values of our people in accordance with the challenges of today. This is convincing evidence of the ability of Ukrainians to survive in the hardships of history.

Keywords: *sacred values, justice, courage, heroism, war, racism, patriotism, protection of national interests.*

Постановка проблеми. Актуальність заявленої проблематики не викликає сумнівів. Формування етосу українських школярів і студентів у процесі залучення молоді до наукової роботи, яка має на меті критичне осмислення антилюдських наративів рпц, безпосередньо впливає на здатність українсь-

кої спільноти не лише виживати в умовах війни з рашизмом, але й закладає підвалини нашого майбутнього. Етичне підґрунтя української ідентичності є серйозною зброєю у боротьбі з гібридною інформаційною агресією російської православної церкви, яка використовує концепції «русского міра», «єдиної

духовної спадщини» тощо як інструмент «м'якої сили» рф, поширюючи антиукраїнські нарративи серед широких верств населення [Див. про це детальн.: 6; 13; 14; 17; 18].

Рецензуючи роботи учнів Малої академії наук, консультуючи школярів-учасників конкурсів творчих робіт МАН, а також викладаючи релігієзнавчі дисципліни у різних вишах України, автори цього допису вирішили узагальнити набутий досвід співпраці з учнівською і студентською молоддю, налаштованою на науковий пошук у сфері релігієзнавства з метою виявлення особливостей формування етичного підґрунтя світогляду молодих українців в умовах війни. Ми переконані, що узагальнення результатів спостережень щодо процесу формування етосу сучасної української молоді сприятиме розвитку українського гуманітарного знання.

Етос як узагальнена характеристика культури певного соціуму, виражена в системі притаманних йому панівних цінностей і норм поведінки, формується у процесі історичного розвитку культури і виступає як обов'язковий чітко визначений набір ідеальних культурних взірців, якими керується спільнота. Як узагальнена характеристика культури сучасної української спільноти етос оприявнює себе у системі панівних цінностей і норм поведінки, притаманних нашому народу, засновується на цінностях духовності, свободи, справедливості, колективізму, поваги до традицій, естетичності, життєстійкості.

На противагу світової філософії, у якій поняття «етос» стало поширюватись вже з епохи античності, в українській філософії воно набуло актуальності лише у ХХ столітті, хоча певний застосунок мало і у попередні періоди розвитку вітчизняної філософської культури. Скажімо, мислителі Києво-Могилянської академії і, зокрема, її яскравий випускник Г. Сковорода у своїх філософських роздумах про моральне самовдосконалення людини заради досягнення гармонії життя безпосередньо наблизились до розуміння поняття «етос» у тому ж значенні, в якому його застосовували тогочасні західноєвропейські філософи.

Слід зазначити, що Мирослав Попович був серед перших українських філософів, які намагались проаналізувати етос української культури. Дефінуючи це поняття у якості колективного морального укладу, який складається у процесі розвитку суспільства, філософ виявляв особливості функціонування цього феномена в межах конкретних історичних періодів розвитку української культури. При цьому філософ зауважував вплив цього феномена на формування національної ідентичності. Підкреслимо, що широкому запровадженню поняття етос у вітчизняній науковій обіг сприяло набуття Україною незалежності.

Сьогодні українські науковці вживають це поняття у різних аспектах. Наприклад, мова може йти про «етос інтелігенції», «етос науковця», «етос політика», «етос піхотинця» тощо. Останнім часом широко вживаним стало поняття «етос війни». Воно застосовується для опису сукупності цінностей, що визна-

чають моральність і легітимність ведення війни. Етос війни з рашизмом включає як традиційні цінності, так і нові, що виникають в умовах безпосереднього протистояння рашистській агресії.

Етос війни переформатовує ціннісно-смісловий універсум традиційної української культури. До основних рис етосу війни з рашизмом науковці відносять боротьбу за національну незалежність, героїзм і самопожертву, неприйняття імперської агресії, боротьбу за правду проти облудної пропаганди цінностей «руського міра», захист правди про історичне минуле українського народу, збереження та відтворення культурного спадку та демократичних ідеалів українців, вшанування захисників країни тощо.

Змістовно близьким до вищезазначеного є й поняття «етос піхотинця». Цей феномен розглядають як сформовану в умовах протистояння рашистській агресії нову концепцію, що визначає поведінку і дії військових під час служби і являє собою узагальнену систему моральних цінностей, принципів і переконань. У дописі на фейсбуці Сумського обласного ТЦК та СП зазначається, що командування Сухопутних військ, активно трансформуючи підходи до служби, впроваджує «Етос Піхотинця» як концепцію, яка повинна сприяти формуванню нового покоління воїнів, що діють за принципами честі, мужності і відповідальності. Зазначається, що це «фундамент, який зміцнює військову ідентичність та допомагає ухвалювати правильні рішення в умовах бойових дій», «набір моральних орієнтирів, які визначають відповідальність, взаємопідтримку та рішучість українських воїнів», заради «зміцнення бойового духу, згуртованості та культури відповідальності» [9].

Зауважимо, що сьогодні можна говорити про системний аналіз поняття етос, свідченням чого є той факт, що в українській науковій гуманітаристиці досить успішно розвиваються дослідження етосу демократії та громадянського суспільства, етосу національної ідентичності, етосу політичної культури тощо.

Спираючись на напрацювання вітчизняних філософів у якості методологічного підґрунтя дослідження та свої особисті висновки щодо зрушень, які відбулися в освітньому процесі України, автори вважають за доцільне вживати поняття «етос української молоді» для позначення системи моральних цінностей, принципів і моральних пріоритетів, які нині визначають особливості духовно-практичного освоєння дійсності українською молоддю.

Основна частина. Суттєвий вплив на формування етосу молодих українців нині має війна, яка є справжнім пароксизмом у сучасному світі. Будучи часом крайнього напруження колективного життя, війна виявляє як ницість, так і велич кожної конкретної людини.

Російські загарбники, намагаючись брутально зруйнувати Українську державу, наочно продемонстрували антилюдський лик рашизму. Геноцидні дії російської держави спонукають до висновку, що нині ніхто не має права залишатись осторонь боротьби за свободу Вітчизни. Усвідомлення цієї думки і форму-

вання активної громадянської позиції – це шлях, який проходять кращі представники нашої молоді у процесі отримання освіти. Відтак, метою сучасного освітнього процесу є не лише надання освітніх послуг, але й формування світогляду молодого людина, заснованого на етосі українського народу, сутність якого безпосередньо визначається такими рисами української культури, як свобода, демократизм, незалежність, гідність, соборність, солідарність, справедливість, милосердя, естетичність і любов до природи, духовність і релігійність, трагізм і життєстійкість тощо.

Науковці підкреслюють, що центральним елементом національного етосу є цінність свободи. Свободолюбство українців є результатом постійної боротьби проти загарбників, що здавна зазіхали на нашу землю. Інтеграція релігійних цінностей у повсякденне життя, набуття ними особливої ваги у сьогоденні свідчить про постсекулярний характер сучасної української культури [17].

Описуючи сутність війни, Роже Каюа підкреслював, що у сучасних суспільствах війна концентрує і збирає докупи все, що зазвичай намагається утримати певну зону незалежності. Мислитель зазначав: «... на зміну такому типу ізоляваності, де кожна людина облаштовує своє існування на власний розсуд, не беручи активної участі у справах усього поселення, приходять час, коли суспільство закликає всіх членів до колективного пориву, що ставить їх раптово пліч-о-пліч, збирає їх, підіймає, зрівнює, зближує тілом і душею. Настає час, коли суспільство раптом перестає бути толерантним, поблажливим, воно вже ніби не прагне, щоб про нього забули ті, добробут кого воно захищає. Тепер воно заволодіває майном, вимагає часу, втоми, навіть самої крові громадян» [11, с. 214]. Відтак, свою заангажованість у проблеми, якими переймається українська спільнота, співпереживання трагедії і величі свого народу демонструє і молодь, майбутні українські науковці.

Дослідники зазначають, що ми живемо в умовах нескінченної інформаційно-психологічної війни [4, с. 20]. Відтак, критичний аналіз дезінформації і фейків, які маніпулюють нашою свідомістю повсякчас потребує обізнаності у справі протистояння цим практикам. Критичний аналіз пропагандистських наративів рпц, проведений у роботах молодих дослідників МАНу, свідчить про те, що молодь схильна розрізняти поняття «дезінформація» і «фейкові новини», зважаючи на контекст, у якому вони використовуються. Хоча у соцмережах ці поняття часто вживаються як взаємозамінні, молоді дослідники МАНу вважають доцільним вживати термін дезінформація для позначення неправдивої інформації, автори якої свідомо маніпулюють суспільною думкою, обманюючи тих, кому ця інформація призначена. Критично аналізуючи дезінформацію, яка поширюється через ботоферми (організовані мережі акаунтів у соцмережах із метою впливу на громадську думку через поширення брехні), молоді дослідники навчаються відрізняти результати їхньої шкідливої діяльності від дописів реальних користувачів. Це є досить важким

завданням, бо згідно з даними досліджень, контроль ботами акаунтів у соцмережах нині досяг десяти відсотків. До того ж для поширення брехні широко використовується штучний інтелект. Метою російських ботоферм є поширення антиукраїнських наративів. Науковці зазначають, що СБУ у 2022 році викрила одну з найбільших ботоферм – «понад один мільйон фейкових акаунтів, які поширювали дезінформацію, зокрема, про нібито «здачу Києва» у перші дні вторгнення» [4, с. 20].

Науковці підкреслюють, що дезінформація переважно спрямована на роботу з раціональним мисленням, а фейкові новини, спотворюючи інформацію, апелюють до емоцій. Саме через емоційний вплив на аудиторію ті, хто створює і поширює фейки намагаються досягти своєї мети. Зауважимо, що ми вважаємо слушним пояснення причин поширеності фейків у сучасній культурі, надане українською дослідницею О. Гомілко, яка зауважує: «Поєднання фейкових новин з постмодерністською відмовою від універсальних істин породжує у цифровому середовищі потік контенту, що фактично унеможлиблює інформаційне замовчування. На останньому в минулому трималися авторитарні режими. Тепер авторитаризм більше не прагне приховувати правду – замість цього він зливає її у постмодерністський шум, де її важко відрізнити від брехні. Використовуючи постмодерністське визнання множинності наративів, авторитаризм продукує їх у великій кількості як рівнозначні епістемологічні конструкції. В умовах цього інформаційного шуму межа між правдою і фальшем розмивається. Знаменита фраза російської пропаганди «не все так однозначно» – це не лише засіб маніпуляції, але й відображення постмодерністської недовіри до істини як такої» [4, с. 19].

Розмірковуючи про причини війни, молоді дослідники зазначають суттєвий вплив російських ЗМІ і російської церкви на життя східних регіонів України. Вони підкреслюють, що російська православна церква безпосередньо залучена до збройної агресії проти України. Як приклад залученості лідерів рпц до підготовки збройної агресії молоді дослідники наводять заяви Московського патріарха Кирила про «розкольників на Майдані», які «відкрито закликали до викорінення Православ'я» в Україні. Також наводяться приклади як «цей облудний піп» твердить, що буцімто проти духовництва канонічної Української Православної Церкви здійснюється пряма агресія з боку держави. Нині виявлено, що багато хто зі священників УПЦ (МП) прямо і непрямо були залучені до участі у агресії, а при церквах зосереджувались терористичні угруповання росії. Студенти підкреслюють, що путін не мав би підтримки в Україні, якби не діяльність московського патріархату. Як зазначає Боб Вудворд у бестселері «Війна», Україна чітко дистанціювалась від Росії, зміцнюючи свої зв'язки із Заходом і НАТО [3, с. 81].

Досліджуючи релігійний фундаменталізм як ідеологічний вектор російського православ'я, одна з учасниць конкурсу МАН підкреслювала, що фактор

впливу релігійної пропаганди російської православної церкви, виправдання нею повномасштабного вторгнення росії на територію України потребує глибокого вивчення і критичного осмислення. Акцентуючи увагу на рисах російського православного фундаменталізму, авторка дослідження виділяє такі характерні риси: орієнтація на традицію, антилібералізм, антиіндивідуалізм, пестування сімейних цінностей, месіанство, націоналізм, расизм, підкреслюючи, що реакційність російського православного фундаменталізму нині суттєво посилена імперською ідеологією «руського міра». При цьому патріарх Кіріл цілком слушно описується як жорсткий критик ліберальних цінностей, глобалізації та західного способу життя. Він продукує консервативні ідеї, закликаючи віддати перевагу традиційним духовним цінностям. Його висловлюванням притаманний радикалізм, екстремізм, есхатологізм [7]. Зазначимо, що у процесі дослідження, метою якого було виявлення особливостей сприйняття українськими студентами феномена релігійного фундаменталізму, авторами цієї аналітики було встановлено, що серед характерних рис цього феномена молодь виділяла консерватизм, радикалізм, екстремізм, тероризм [6].

Інтерпретуючи думки українських науковців, конкурсанти МАНу виділяли декілька основних ознак фундаменталізму рпц. Зокрема, це: єднання церкви з державою; ототожнення національних і загальнолюдських цінностей з цінностями російського православ'я; використання слоганів «Свята Русь», «православний народ», «народ-богоносець», «православний патріотизм»; релігійний месіанізм; «сатанізація» українців; антиглобалізм; антизахідна риторика; сакралізація минулого; заборона зміни обрядовості; прихильність ідеї «Москва – Третій Рим»; схильність до відновлення в росії монархії; агресивний антиєкуменізм, лобювання ідеї виходу рпц із Всесвітньої ради церков; антисемітизм [15].

У роботах молодих науковців ретельно досліджувались такі аспекти православ'я як традиціоналізм, авторитаризм, антиіндивідуалізм. Підкреслювалось, що мілітарна ідеологія є логічним продовженням есхатологічної міфології «останнього двобою». Остання є прямим спадкоємцем есхатологічних міфів про глобальну конфронтацію із Заходом. При цьому зауважується, що таким чином конструється образ росії як цивілізації, яка протистоїть Заходу, позиціонує себе як цивілізацію духовно сильну, що не потребує затвердження своєї могутності іншими менш «чесотними» державами. У своїх висновках творча молодь спирається на роботи українських науковців, висновуючи, що православ'я використовується лідерами рпц для легітимізації «особливого» шляху росії та виправдання відмови від західних моделей суспільного устрою [16].

Аналізуючи концепцію О. Дугіна, який розглядає війну в Україні як частину глобальної боротьби цивілізацій, студенти роблять висновок, що першочергова мета росії полягає у об'єднанні земель християнства у православну імперію. Сучасна російська

імперія не відпускає свої колонії без жорсткої боротьби і війни. Дослідники підкреслюють, що «за даними Інституту релігійної свободи впродовж 2022-2023 років, зокрема під час боїв за Київ, в Україні було повністю знищено, пошкоджено або розграбовано щонайменше 630 релігійних об'єктів» [1, с. 11].

Як приклад фундаменталістських практик рпц молодими науковцями наводиться підтримка патріархом Кирилом ініціативи партії «Єдиної Росії» щодо заборони ювенальної юстиції та сексуальної освіти в школі, які росія була зобов'язана ввести внаслідок ратифікації нею Європейської соціальної хартії. Взагалі російський фундаменталізм часто використовує мораль як інструмент для політичного контролю. Це проявляється у прагненні обмежити особисту свободу людей, особливо в інтимній сфері. Заяви представників церкви про «цивілізаційний переворот» у зв'язку з легалізацією одностатевих шлюбів свідчать про те, що гомофобія використовується як інструмент політичної боротьби [13].

Ознайомлення зі статтями, у яких розглядається теорія ядерного (атомного) православ'я, творцем якої є російський ідеолог Є. Холмогоров [8], молоді дослідники зауважують, що місія цієї концепції полягає в тому, щоб «зберегти Святу Русь та підготуватися до Другого Пришествя», а ядерна зброя ідеологами рпц сприймається як гарантія проти «передчасного Апокаліпсису» та одночасно як стримування «сатанократії» [10].

Центр протидії дезінформації, підтверджуючи факт агресивності висловлювань лідерів рпц щодо України, а також факт підтримки війни, провів дослідження, в якому проаналізував публікації церковників. За 2022-2024 рік публікацій із мілітарною риторикою було близько 25 тисяч, у той час, як з миротворчою 5,35 тисяч [12].

У процесі критичного аналізу було встановлено, що риторика лідерів рпц демонструє риси релігійного фундаменталізму, які мають значний вплив на формування суспільної думки як у росії, так і серед прихильників рпц в інших країнах. Їхні наративи постійно концентруються на «священній місії» росії у плані захисту православної віри і традиційних цінностей від західного світу, який занепадає. Виступаючи проти модернізації та лібералізації культури, лідери рпц виправдовують військову агресію проти України як боротьбу за «збереження віри». Також лідери рпц пропагують ідею нерозривного зв'язку між Церквою і державою, відкрито підтримують політичний курс російського керівництва, включно з агресивною політикою щодо України. Українців виставляють у ролі ворогів православ'я. Загалом наративи лідерів рпц під час російсько-української війни свідчать про їхню роль як політичного інструменту гібридної війни, де релігія використовується для маніпуляції свідомістю вірян.

Оскільки російський православний фундаменталізм є екстремістським за своєю суттю, а наративи лідерів рпц розповсюджуються в Україні і у світі, потрібно шукати шляхи захисту від цього бруду. Щоб не

підпасти під вплив російських маніпулятивних методів впливу, слід, на нашу думку, розвивати критичне мислення, проводити роз'яснювальну роботу щодо небезпеки ідей агресивного фундаменталізму у світі в цілому та, зокрема, загрози російського православного фундаменталізму для України.

Зауважуючи спроби лідерів рпц дискредитувати автокефалію ПЦУ і використання православної риторики для виправдання агресії проти України, молоді науковці наполягають на несправедливому характері пропагандистських випадів проти незалежності і канонічності Православної Церкви України. Таким чином молодь демонструє наявність усталених уявлень про таку моральну чесноту як справедливість. Є очевидним, що першими чеснотами наукової діяльності є істина і справедливість. Формування у молоді таких чеснот є важливим завданням для педагога. Підкреслимо, що кожна людина має право на справедливе ставлення до себе як із боку інших людей, так і з боку суспільства. І саме справедливість не може допустити втрату свободи будь-ким заради забезпечення більших благ для інших. Права, які гарантовані справедливістю, не повинні бути предметом ідеологічного гендлярства [2, с. 174–179].

Висновки: Основні цінності сучасної української культури – боротьба за свободу та незалежність, єдність та солідарність, повага до людської гідності, героїзм і самопожертва, історична справедливість, правда проти пропаганди – безпосередньо впливають на формування етосу української молоді.

Молодь, шукаючи відповіді на болючі питання сьогодення, намагаючись визначити свою національну ідентичність, формує моральне підґрунтя майбутнього української спільноти як умову, зокрема, і національної безпеки української держави.

Етос війни з рашизмом як глибинне переосмислення українського буття, що одночасно спирається на традиції і створює нові культурні сенси, як боротьба за утвердження свободи, правди, гідності та демократії безпосередньо впливає на формування етосу української молоді.

Стаючи на шлях критичного наукового осмислення сутності духовно-релігійного життя в умовах війни з рашизмом, молоді дослідники стикаються з необхідністю чесно і сміливо оцінювати антилюдські наративи рпц.

У процесі критичної аналітики діяльності рпц молоді науковці виділили основні ознаки агресивної ідеології, які свідчать про забрудненість рашизмом лідерів рпц. Про рашистський характер діяльності рпц свідчать притаманні їй риси: мілітаризм; агресивні настрої; імперські амбіції; зневага до прав людини; насильницьке нав'язування своїх поглядів і віри; створення мережі ботоферм, які поширюють антиукраїнські настрої через дезінформацію і фейки тощо.

Чесне відношення до наукової роботи, продемонстроване молодими науковцями у процесі критичного осмислення ідеологічних наративів рпц, свідчить про формування однієї з базових чеснот етосу молодих науковців – відповідальності.

Критика антиукраїнських наративів рпц впливає на формування етосу майбутніх українських науковців. До його основних рис відносимо: патріотизм, справедливість, відповідальність, критичне мислення і стійкість щодо маніпуляцій.

Усталення переконання про духовну належність до української культури у процесі критичного аналізу діяльності рпц спонукає молодь до утвердження своєї національної ідентичності. Молоді українські науковці є носіями національно свідомого модерного демократичного етосу.

1. Брицин М., Васін М. Віра під російським терором: Аналіз релігійної ситуації в Україні. Франклін, Теннесі, США: Місія Євразія. Київ: 2025.
2. Бродецький О.Є. Концепт справедливості у релігійній і секулярній етиці: потенціал ідейної синергії. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск. 621–622: Філософія*. Чернівці: Чернівецький нац. ун.-т. 2012. С.174–179.
3. Вудворд Б. Війна /пер. з англ. О.Стукала. Рівне: Видавець Тетяна Кідрук. 2025. 464 с.
4. Гомілко О. Фейкові новини як інформаційна зброя у війні росії проти України. *Трибуна*. 2/2025. С. 19–21.
5. Грабовська І. Українська людина в часи катаклізмів: пошуки шляхів та методів дослідження проблеми. *Українознавчий альманах*. Вип. 35. 2024. С. 23–31.
6. Грабовська І.М., Талько Т.М. Вплив релігійного фундаменталізму на формування образу агресора у свідомості сучасного українського студентства. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6390/13426-1>
7. Гринюк Н.С. Наративи лідерів рпц щодо російсько-української війни в аспекті релігійного фундаменталізму. *Дослідницька робота на конкурс МАН: з архіву Талько Т.М.*
8. Данилов В. Генеза і критика російського ядерного православ'я. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ecb1109-72bb-44a4-85ba-f8dfa26e663a/content>
9. Етос піхотинця. URL: <https://www.facebook.com/SumTCK/posts/pfbid0LehR5oeq2Z2FT73AmAobWRFp1NdPDTwNQ6rLgjeZ4pNyknCad4K4n7GwHnC9UuYal/>
10. Кудрін О. Ядерний шантаж не випадковість, а частина месіанської ідеї атомного православ'я. *Укрінформ*. 9 липня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3732901-adernij-santaz-rf-ne-vipadkovist-a-castina-mesianskoi-idei-atomnogo-pravoslava.html>
11. Роже Каюа. Людина та сакральне. Пер. З фр. К.: «Ваклер», 2003. 256 с.
12. Семенюта І. Священники РПЦ використовують мілітарну риторику в п'ять разів частіше, ніж миротворчу, – дослідження. *Detector.media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/231972/2024-09-10-svyashchennyky-rpts-vykorystovuyut-militarnu-rytoryku-v-pyat-raziv-chastishe-nizh-myrotvorchudoslidzhennya/>
13. Талько Т. Фундаменталістські настрої у неорелігійних громадах як загроза національній

- безпеці України в умовах війни. *Українознавчий альманах*. 2024. № 35. URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/562/552>
14. Тетяна Талько, Ірина Грабовська, Світлана Кагамлик. Прояв антитоталітарних тенденцій в релігійному житті сучасної України (на прикладі неорелігійного руху Фалуньгун). *Українознавчий альманах*, №30, 2022. С. 120–127.
 15. Фоменко А. Православний активізм: витоки та феноменологія. *Релігія та Соціум*. 2016. С. 248–250. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&i21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/rels_oc_2016_3-4_35.pdf
 16. Шкіль С. Джерела православного фундаменталізму патріарха Кирила. URL: <https://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/view/162/148>
 17. Grabovska Irina, Talko Tetiana, Vlasova Tetiana. New Religions as Refraction of the Contemporary Ukrainian Society. *Research Aspects in Arts and Social Studies*. Vol.7/ Red.Prof. Ana Pedro, Department of Education, University of Aveiro, Aveiro, Portugal. BP International. 2023. URL: <https://www.bookpi.org/bookstore/product/research-aspects-in-arts-and-social-studies-vol-7/>
 18. Grabovska I., Talko T., Kahamlyk S. The phenomenon of Falun Gong in the context of development of anti-totalitarian tendencies in religious culture of Ukrainians. *Philosophy, Economics and Law Review*. №2(2), 2022. Pp. 25–36.
- References**
1. Brytsyn M., Vasin M. (2025). *Vira pid rosiiskym terorom: Analiz relihiinoi sytuatsii v Ukraini* [Faith under Russian Terror: An Analysis of the Religious Situation in Ukraine]. Franklin, Tennessee, SShA: Misiia Yevraziia. Kyiv. (in Ukrainian).
 2. Brodetskyi O.Ie. (2012). *Kontsept spravedyvosti u relihiinii i sekuliarnii etytsi: potentsial ideinoi synerhii* [The concept of justice in religious and secular ethics: the potential for ideological synergy]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk.621–622: Filosofiia*. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un.-t. Pp.174–179. (in Ukrainian).
 3. Vudvord B. (2025). *Viina* [War] /per. z anhl. O. Stukala. Rivne: Vydavets Tetiana Kidruk. 464 p. (in Ukrainian).
 4. Homilko O. (2025). *Feikovi novyny yak informatsiina zbroia u viini rosii proty Ukrainy* [Fake news as an information weapon in Russia's war against Ukraine]. *Trybuna*. №2. Pp. 19–21. (in Ukrainian).
 5. Hrabovska I. (2024). *Ukrainska liudyna v chasy kataklizmiv: poshuky shliakhiv ta metodiv doslidzhennia problemy* [Ukrainian man in times of cataclysms: searching for ways and methods of studying the problem]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vyp. 35. Pp. 23–31. (in Ukrainian).
 6. Hrabovska I.M., Talko T.M. *Vplyv relihiinoho fundamentalizmu na formuvannia obrazu ahresora u svidomosti suchasnoho ukrainskoho studentstva* [The influence of religious fundamentalism on the formation of the image of the aggressor in the minds of modern Ukrainian students]. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6390/13426-1> (in Ukrainian).
 7. Hryniuk N.S. *Naratyvy lideriv rpts shchodo rosiiskou ukrainskoi viiny v aspekti relihiinoho fundamentalizmu* [Narratives of the leaders of the Russian Communist Party of Ukraine regarding the Russian-Ukrainian war in the aspect of religious fundamentalism]. *Doslidnytska robota na konkurs MAN: z arkhivu Talko T.M.* (in Ukrainian).
 8. Danylov V. *Heneza i krytyka rosiiskoho yadernoho pravoslavlia* [Genesis and criticism of Russian nuclear Orthodoxy]. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ecb1109-72bb-44a4-85ba-f8dfa26e663a/content> (in Ukrainian).
 9. *Etos pikhotyntsia* [The Ethos of the Infantryman]. URL: <https://www.facebook.com/SumTCK/posts/pfbid0LehR5oeq2Z2FT73AmAobWRFp1NdPDTwNQ6rLgjeZ4pNyknCad4K4n7GwHnC9UuYal/> (in Ukrainian).
 10. Kudrin O. (9 lypnia 2023). *Yadernyi shantazh ne vipadkovist, a chastyna mesianskoi idei atomnoho pravoslavlia* [Nuclear blackmail is not an accident, but part of the messianic idea of atomic orthodoxy]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3732901-adernij-santaz-rf-ne-vipadkovist-a-castina-mesianskoi-idei-atomnogo-pravoslava.html> (in Ukrainian).
 11. Rozhe Kaiua. (2003). *Liudyna ta sakralne* [Man and the sacred]. Per. z fr. K.: «Vakler». 256 p. (in Ukrainian).
 12. Semeniuta I. *Sviashchennyky RPTs vykorystovuiut militarnu rytoryku v piat raziv chastishe, nizh myrotvorchu, – doslidzhennia* [Priests of the Russian Orthodox Church use military rhetoric five times more often than peacemaking rhetoric, study finds]. *Detector.media*. URL: <https://detector.media/infospace/article/231972/2024-09-10-svyashchennyky-rpts-vykorystovuyut-militarnu-rytoryku-v-pyat-raziv-chastishe-nizh-myrotvorchu-doslidzhennia/> (in Ukrainian).
 13. Talko T. (2024). *Fundamentalistski nastroi u neo-relihiinykh hromadakh yak zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy v umovakh viiny* [Fundamentalist sentiments in neo-religious communities as a threat to the national security of Ukraine in times of war]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. № 35. URL: <http://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/562/552> (in Ukrainian).
 14. Tetiana Talko, Iryna Hrabovska, Svitlana Kahamlyk (2022). *Proiav antytotallytarnykh tendentsii v relihiinomu zhytti suchasnoi Ukrainy (na prykladi neorelihiinoho rukhu Falunhun)* [Manifestation of anti-totalitarian tendencies in the religious life of modern Ukraine (using the example of the neo-religious movement Falun Gong)]. *Ukrainoznavchyi almanakh*, №30. Pp. 120–127. (in Ukrainian).
 15. Fomenko A. (2016). *Pravoslavnyi aktyvizm: vytoky ta fenomenolohiia* [Orthodox Activism: Origins and Phenomenology]. *Relihiia ta Sotsium*. Pp. 248–250. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&i21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/rels_oc_2016_3-4_35.pdf (in Ukrainian).